

Mjesto i uloga derviških redova u Bosni i Hercegovini

Zbornik radova povodom obilježavanja 800 godina od rođenja Dželaluddina Rumija, Orijentalni institut u Sarajevu i Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo 2011, str. 567.

Zbornik radova *Mjesto i uloga derviških redova u Bosni i Hercegovini* obuhvata radove predstavljene na trodnevnom međunarodnom skupu održanom u decembru 2007. godine u Sarajevu povodom obilježavanja 800 godina od rođenja Dželaluddina Rumija. U suorganizaciji Orijentalnog instituta u Sarajevu, Naučnoistraživačkog instituta "Ibn Sina" u Sarajevu, Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu i Filozofskog fakulteta u Sarajevu, ovaj međunarodni skup organiziran je kao skroman doprinos obilježavanju ovog velikog jubileja. Naime, poznata je činjenica da je UNESCO 2007. godinu odredio kao godinu Dželaluddina Rumija Mevlane, tako da se te godine u cijelom svijetu obilježavala 800.

godišnjica Rumijeva rođenja. Stoga je bilo i za očekivanje da se godišnjica ovog velikana obilježi i na ovim prostorima, budući da je u Sarajevu postojala tradicija održavanja konferansi ili kružoka Rumijeve *Mesneviye* po tekijama i hanikahima, pa i privatnim kućama, koja se zadržala sve do danas.

Na međunarodnom skupu posvećenom Rumiju učestvovali su ljudi od pera iz različitih krajeva svijeta, pored Bosne i Hercegovine, iz Turske, Irana, Japana i drugih zemalja, koji se akademski i stručno bave zadanim temama ovog skupa. Osim toga, jedan broj učesnika tek se počeo baviti ovom tematikom, te im je pružena prilika da svojim radovima učestvuju na skupu. Radovi su uglavnom na bosanskom jeziku, mada je

jedan broj radova objavljen na engleskom i turskom jeziku.

Izabrani tekstovi za ovaj zbornik raspoređeni su prema njihovu sadržaju u sedam tematskih cjelina.

Prva tematska cjelina posvećena je Rumiju i nosi naslov *Rumijev put ljubavi: "Ma ko bio, samo dođi"* (13–128). Obuhvata sedam sadržajno sličnih radova koji se tiču Rumija, njegovih djela i njegove filozofije. Prvi je rad İbrahima Kalina pod naslovom "Mevlana, razum i filozofija". U ovom radu autor kroz Mevlaninu kritiku ratia ukazuje na ograničenost ljudskog uma, na relativnost svih učenja koja istinitost i Apsolutnu Istinu sagledavaju kroz omeđene horizonte individualnih spoznaja, propitivanja i sumnji. U radu "Glas naja" Ahmad Džalālī fokusira se na dvama pitanjima, a to su: pitanje Mevlanina porijekla i zadaća koju Iranci imaju u predstavljanju Mevlanine književne baštine u svijetu. Džalālī argumentirano govori o Mevlaninom horosanskom porijeklu, čemu u prilog ide i činjenica da je Mevlana sva djela napisao na perzijskom jeziku. Nevad Kahteran u radu "Interpretirajući Rumija u kontekstu interkulturalnih studija" nastoji ukazati na nužnost uvođenja inter-tradicionalnih i interkulturalnih studija o Rumiju kod nas u Bosni i Hercegovini, a kroz već postojeće

studije na evropskim jezicima na koje ukazuje u samom radu. U radu "O liku Ali ibn Ebi Taliba u *Mesneviji* Dželaluddina Rumija" Namir Karahalilović ukazuje na neke osnovne crte lika Ali ibn Ebi Taliba u Rumijevoj *Mesneviji* i to na osnovu prvih dviju pripovijesti u kojima se on spominje. Može se pretpostaviti da Rumi doživljava Alija ibn Ebi Taliba zornim primjerom Savršenog čovjeka, Božijeg prijatelja, predvodnika u razotkrivanju Istine. O Rumijevim putevima samospoznaje govori Abdoulreza Jamalzadeh u radu "Mevlana i spoznaja duše". Autor je mišljenja da, ako je samospoznaja temelj svih znanja i ako je srž svih nauka to da ti znaš ko si, onda je za ostvarivanje tog zadatka potrebno da otkrijemo put dolaska do cilja. Mubina Moker u radu "Jezik stanja u svjetonazoru Mevlana Dželaluddina Rumija" nastoji, pojašnjavajući značenje *jezika stanja* (*zaban-e hal*) proniknuti u osobeni Rumijev poetski svijet. Autorica u tekstu pokušava odgovoriti na pitanja: koje su bitne karakteristike *jezika stanja*, koji su to nužni preduvjeti za razumijevanje ovoga jezika, ko su ljudi srca (*ahl-e del*), te kako proniknuti u zbilju ovog nečujnog, a tako svečujnog jezika. Posljednji rad iz ove tematske skupine "Mevlevi Ayînlerindeki Müzik Tahlilleri

Sembollerı ve Anlamları” autora Ahmeta Erdoğanu govori o tome kako u posljednje vrijeme, s povećanjem interesa za mevlevizam, raste i interes za mevlevijskom muzikom, a samim tim i za klasičnom turskom muzikom.

Druga tematska cjelina pod naslovom *Refleksije Ibn Arabijevog učenja: “Moje srce je postalo primateljica svakog oblika”* (131–209) obuhvata šest radova posvećenih sufijskim autorima i Ibn Arabiju i njegovu učenju. Autor prvog rada Tonaga Yasushi u radu “Fact of Fiction?: The Images of the Sufi Authors in 10th-12th Century” raspravlja o sufijskim autorima u periodu X–XII stoljeća. On taj period smatra prekretnicom u povijesti islamske duhovne kulture, razdobljem preobrazbe i vremenom autorizacije sufizma. Rešid Hafizović u radu “Abdullah Bošnjak kao duhovni potomak Ibn ‘Arabija i Jalaluddina Rumija” nastoji predočiti glavne hermenutičke naglaske koje nudi tekst prvog sveska rukopisnog “Komentara” Abdulah-efendije Bošnjaka na Ibn Arabijev tekst i na još dvije manje, zasebne Ibn Arabijeve rasprave, koje su uključene u ovaj autorski tekst. U radu “Semasiološki i onomasiološki pristup analizi teksta u tesavufskoj literaturi Bošnjaka u Osmanskom carstvu” Adnan Kadrić smatra da je za literaturu komentara

i traktata osoben i eksplicitni semasiološki pristup, dok je onomasiološka matrica u književnim djelima implicitna i neodvojiva od opće semantike takve vrste književnoga teksta. Kenan Čemo u radu “Ibn Arabijev metod (usūl) odgoja ljudske duše” sublimira Ibn Arabijeva djela u kojima on neposredno tretira odgoj ljudske duše. Ibn Arabijeva metodologija suštinski prati sve one sržne smjerokaze u odgoju ljudske duše koji su njegovani još i prije njega. U radu “Sufijska interpretacija Kur’ana i Ibn ‘Arabijev te’vil” Berin Bajrić iznosi mišljenje da je Ibn Arabijeva interpretacija Kur’ana po svemu vrhunac te’vila, te da je njegovo djelo ustvari slojevit ezoterični komentar Kur’ana. Ibn Arabi ne negira vanjske smislove Kur’ana, ali snažno insistira na unutrašnjim značenjima. Druga tematska cjelina završava se radom Muamera Hodžića “Ibn ‘Arabijeva kritika jednog mentaliteta s početka XIII stoljeća”, koji ukazuje na Ibn Arabijevu poslanicu *Ruh al-Quds*, te izdvaja one dijelove koji izražavaju Ibn ‘Arabijeve opservacije i kritički sud o određenim obrascima ponašanja i djelovanju pojedinaca u sufijskim krugovima tadašnjeg vremena.

Treća tematska cjelina pod naslovom *Tarikat i osmanska država* (213–264) objedinjuje

četiri rada. Prva dva rada data su na turskom jeziku, a autori su Kemal Gurulkan i Ayten Ardel. Kemal Gurulkan u radu “Turk Cihat ve Fütuhât Anlayışı ve Sarı Saltuk Gazi” razmatra poimanje futuhata kod Turaka, zajedno s razumijevanjem pojma džihada u islamu, njihova ispoljavanja kod Seldžuka i Osmanlija, dok Ayten Ardel u radu “Osmanlı Devleti’nde Merkezî Yönetim – Tarikat Münasebetleri ve Bosna Mevleviyeti” govori o utjecaju Osmanske države na organizaciju tekija kod Seldžuka i Osmanlija, te o tome kako su tekije imale veliku ulogu u formiranju naselja, a tarikati u razvitku društvenih odnosa. Azra Gadžo-Kasumović u radu “Esnaf i tarikat” razmatra odnos centralne državne vlasti, esnafskih organizacija i tarikata, te njihovu međusobnu povezanost i funkcioniranje. Također, govori o zavijama i tekijama s aspekta njihove organiziranosti, te ukazuje na to da je simbioza esnaf-tarikat predstavljala bitnu okosnicu u implementiranju ideološke dimenzije osmanskog sistema. Autor posljednjeg rada iz ove tematske skupine je Leyla Amzi koja u svom radu “Mevlevi Şeyh Galib and Reform in the Ottoman Empire During the Reign of Sultan Selim III” govori o Šejhu Galibu i reformi

u Osmanskom carstvu za vrijeme vladavine sultana Selima III.

Četvrta tematska cjelina pod naslovom *Derviški redovi i tekije u Bosni (267–325)* sadrži šest radova koji istražuju prisustvo i djelovanje različitih tarikata u Bosni i Hercegovini. Tako Hatice Oruç u radu “Uloga tekija u nastanku i razvitku gradova u Bosni” razmatra pitanje snažnijeg razvoja gradskih naselja u Bosni. Navodi podatke iz deftera o tekijama u Sarajevu, Novom Pazaru, Rogatici, Visokom, Zenici, Jajcu i Banjoj Luci. U radu “Slavonija – pitanje uloge derviša u širenju islama” Fazileta Hafizović navodi podatke iz izvornih dokumenata osmanske administracije koji na konkretan način pokazuju kako se Slavonija susrela s islamom najvjerojatnije dolaskom Osmanlija, a Hatidža Čar-Drnda u radu “Prisustvo sufija u Hercegovačkom sandžaku u XV i XVI stoljeću” govori o prisustvu sufija u Hercegovačkom sandžaku već od samog uključenja ove oblasti u sastav Osmanske države. Oni su pripadali različitim tarikatima, a najveći broj je pripadao mevlevijskom, nakšibendijskom i halvetijskom tarikatu. Mehmet Cemal Öztürk u radu “The Khalwati Order and Some Khalwati Tekkes in Bosnia” osvjetljava jedan broj dokumenata koji govore o trima tekijama koje

su nekada postojale tamo gdje je danas Bosna i Hercegovina, a to su: Gazi Husrev-begova halvetijska tekija, Elči Ibrahim-Pašina tekija u Travniku i jedna tekija u Blagaju. Rad Yilmaza Kurta "Saraybosna Zaviyeleri" govori o zavijama koje su se nalazile u središtu Sarajeva u XV i XVI stoljeću, dok Elma Korić u radu "Uloga zavije Ahmed-dede u razvoju kasabe Banje Luke" navodi da postoje izvorni dokumenti osmanskog porijekla iz XVI st. u kojima postoje dokazi o postojanju zavije Ahmed-dede kao i sljedbenika sufizma na užem području Banje Luke.

Peta tematska cjelina pod naslovom *Jezik i tesavufska književnost* (329 - 405) obuhvata sedam radova iz oblasti jezika i književnosti. Sabaheta Gačanin u radu "Termini i metafore u tesavufskom diskursu" navodi definicije nekih najznačajnijih termina i interpretira izvještaj broj leksikaliziranih metafora tesavufske književnosti. Poznavanje tesavufskog stručnog registra, odnosno njegova simbolizma i terminologije, nužno je za pravilno razumijevanje tesavufskog diskursa. U radu "Tipizirani likovi zaljubljenih i njihovi odnosi kao prototekst u Mevlaninoj *Mesnevi*" Amina Šiljak-Jesenković ukazuje na mjesta na kojima Rumi u svojoj *Mesnevi* kroz prototekstualni spomen Medžnuna i Lejle iznosi

svoje viđenje jedinstvenog Puta Ljubavi. Njegova identifikacija s Medžnunom samo je jedan izraz puta, to je samo prototekst na koji se naslanja individualni izričaj, odnosno metatekst uključen u beskonačni hipertekst. Munir Drkić u radu "O prirodi jezičkog znaka u jednom kazivanju iz *Mesnevi*" na osnovu kazivanja iz *Mesnevi* o četverici govornika različitih jezika koji su se sporili oko naziva za grožđe, pokazuje kako ovo kazivanje može pomoći u razumijevanju pitanja prirode jezičkog znaka. Rumi praktično pokazuje kako veza između označitelja i označenog nije proizvoljna, već prirodna i jedina moguća. U radu "Tesavufski motivi i termini u *Bulbulistanu* Fevzije Mostarca" Đenita Haverić analizira i obrađuje osnovne tesavufske motive i termine kao što su *kosmička ljubav, metaforična ljubav, istinska ljubav, ljudska duša, siromaštvo, zikr* i *Božije zadovoljstvo*, koji se protežu kroz Fevzijev *Bulbulistan*. Osim toga, autorica interpretira izvještaj broj leksikaliziranih mističkih metafora i simbola, čije je poznavanje nužno da bi se pravilno interpretirale skrivene misli i poruke *Bulbulistana*. Saeid Abedpour u svom radu "Sururijev komentar *Mesnevi*" prikazuje Sururijev perzijski komentar *Mesnevi*, koji se smatra jednim

od najstarijih komentara čuvenog Mevlanina djela. Komentar se sastoji od šest svezaka. Treći, četvrti i peti svezak ovog komentara čuvaju se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, a prvi, drugi i šesti svezak u Sulejmanija biblioteci. Mustafa Kara u radu “Üç Kadın Dervişin Şiirlerinde Mevlânâ ve Mevlevîlik” predstavlja tri autorice cjelovitih divana koje su živjele u XIX st. u Istanbulu i koje su se napajale s vrela tesavufa. To su Šeref Hanum, Lejla Hanum i Adile Sultan. U radu “Sufijska orijentacija Hasana Zijaije Mostarca” Alena Ćatović zaključuje da je Hasan Zijaija bio pjesnik koji je veoma dobro poznao tesavufsku doktrinu, njene metafore i simbole, te da ih je njegovao u svome poetskom izrazu. Tesavufski motivi naročito su zastupljeni u gazelima koji čine više od dvije trećine Zijaijina *Divana*.

Šesta tematska cjelina pod naslovom *Sufije koji su obilježili svoje vrijeme* (409–467) obuhvata tri rada koja govore o znamenitim sufijama, a to su rad Talipa Merta “Šejhul-islam iz Bosne: Mehmed Refik-efendija”, zatim rad Samira Beglerovića “Fejzulah-efendija Hadžibajrić kao mevlevijski šejh i mesnevihan u periodu nakon rušenja Isa-begove tekije”, te rad “The last Jewish Sufi: The Life and Writings of Rabbi Ariel Bension

[1880–1932]” čiji autor je Stephen Sulejman Schwartz. Sva tri rada predstavljaju istaknute sufije koji su svojim radom iz oblasti sufizma obilježili svoje vrijeme.

U posljednoj, sedmoj tematskoj skupini, koja nosi naziv *Šeb-i arus u Bosni i Hercegovini* (471–476) nalazi se samo rad Seada Halilagića pod naslovom “Obilježavanje Šebi Arusa u Bosni i Hercegovini”. Autor rada predstavlja tradiciju obilježavanja Šebi Arusa, koja u Bosni i Hercegovini datira od 17. decembra 1957. godine. Od 1989. godine ista manifestacija održava se i u Tuzli, a jedan Šebi Arus obilježen je i u Gradačcu.

Iz prikaza navedenih radova može se zaključiti da *Zbornik* sadrži zaista veliki broj kvalitetnih radova, ukupno 34 rada, tematski raznolikih, koji će, nadam se, naići na pozitivnu recepciju kod čitalaca.

Na kraju *Zbornika* nalazi se *Selektivna bibliografija radova o tesavvufu, tarikatima i tekijama* (479–567) Mubere Bavčić koja sadrži 1192 jedinice i predstavlja vrijedan doprinos i pomoć istraživačima iz ove oblasti. Obuhvaćeni su uglavnom radovi na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku. Osnovu ove bibliografije čini *Bibliografija radova o tesavvufu, tarikatima i tekijama objavljenih na našem jeziku*, koju je hafiz Mahmud Traljić publicirao

u časopisu *Islamska misao* 1985. godine.

Na kraju mogu reći da *Bibliografija* kao i radovi *Zbornika* zorno svjedoče o tome kolika je bila uloga i značaj tesavvufa u Bosni i Hercegovini, od davnih vremena

pa sve do danas. Naročito govore o tome koliko su Rumijev lik i njegovo djelo prisutni na ovdašnjim prostorima ♦

Đenita Haverić

Uvod u medije

Zbornik, priredila Zrinjka Peruško,

Izdavač: Naklada Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2011.

Mediji i njihova uloga u demokratskom društvu gotovo su najaktualnija tema koja permanentno nameće potrebu analize, promišljanja i kritičke valorizacije rada medija i ponašanja medijskih djelatnika. Stoga je i obrazovanje za novinarsku profesiju, posebno danas, oslonjeno koliko na nove tehnologije, toliko i na vrijednosti demokratske kulture. U tom smislu može se razumjeti i zbornik radova pod naslovom *Uvod u medije*, koje je priredila Zrinjka Peruško, profesorica na Studiju novinarstva Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Ustvari, dr. Peruško angažirala je kolege, eksperte iz ove oblasti, da ponude studentima jednu savremenu, školsku analizu medija (knjiga, printani i mediji, film, radio, televizija, strip, novi mediji i novinske agencije) koji u okolnostima razvoja novih tehnologija sve više izazivaju našu pažnju. Tako je 2011. godine sačinjen ovaj zbornik u kojem su ciljano napisani tekstovi objedinjeni u vrlo aktualnu tematsku cjelinu. Iako je ova tematika odavno prisutna u brojnim (starijim, ali i savremenijim) radovima različitih znanstvenika, pa i u udžbenicima i knjigama historije novinarstva, ovdje su se